

RIIGIKANTSELEI

STRATEEGILISE PLANEERIMISE KÄSIRAAMAT

SISUKORD

Strateegilise planeerimise raamistik	3	Juhtkomisjoni roll valdkonna arengukava koostamisel	13
Poliitika põhialused	4	Juhtkomisjoni roll arengukava elluviimisel ja seirel	14
Riigi pikaajaline arengustrateegia „Eesti 2035“	4	Valdkonna arengukava elluviimine	14
“Eesti 2035” strateegilised sihid	4	Programm	14
Programm	5	Aruandlus	14
Seosed eelarvestrateegia ja riigieelarvega	5	Hindamised	15
Seosed maakonna arengustrateegiate eesmärkidega ning riiklike planeeringutega	5	Valdkonna arengukava muutmine ja lõpetamine	15
Muud arengudokumendid	5		
Poliitika põhialuste koostamine	6		
Valdkonna arengukava koostamine	7		
Koostamise algatamine	8		
Arengukava koostamise ettepanek	8		
Valdkonna arengukava sisu	9		
Eelnõu esitamine kinnitamiseks	13		

STRATEEGILISE PLANEERIMISE RAAMISTIK

Strateegilise planeerimise raamistik tuleneb riigieelarve seadusest, mille §-des 19 ja 20 sõnastatakse strateegiliste arengudokumentide üldpõhimõtted ja liigid ning mida täiendab Vabariigi Valitsuse 2019. aasta määrus nr 117 „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“. Riigieelarve seaduse mõistes on strateegilised arengudokumendid poliitika põhialused, valdkonna arengukava ja programm. [riigieelarve seaduse § 19 lg 1]. Tinglikult saab öelda, et poliitika põhialused ja strateegilised sihid määravad suuna, valdkonna arengukava sihtpunkti ja programm marsruudi, kuidas seatud eesmärgini jõuda. Poliitika põhialused võtab vastu Riigikogu, valdkonna arengukava Vabariigi Valitsus ja programmi vastutav minister või ministrid. Arengu planeerimisel tuleb hoolikalt läbi mõelda, millise tasandi dokumendiga on eesmärgi saavutamine kõige kohasem.

Strateegiline planeerimine

Joonis 1. Strateegilise planeerimise raamistik

POLIITIKA PÕHIALUSED

Poliitika põhialused on arengudokument, milles määratakse ühe või mitme omavahel seotud poliitikavaldkonna visioon, üleriigiline eesmärk ja prioriteetsed arengusuunad [riigieelarve seaduse § 19 lg 2]. Poliitika põhialused annavad poliitikavaldkonnale ette üldise suuna, mille poole riigis tuleb liikuda, ning põhimõtted, millest valdkonna arengus pikas perspektiivis (15 ja enam aastat) lähtuda. Poliitika põhialustes ei seata üldjuhul mõõdetavaid eesmärke, sest tegemist on üldise arengudokumendiga, milles ei kirjeldata selgeid arengusuundi ja tegevusi, mille abil soovitud suunas liikuda. [link nimekirjale].

RIIGI PIKAAJALINE ARENGUSTRATEEGIA „EESTI 2035“

Riigikogu seab 15 aastaks riigi strateegilised sihid (riigieelarve seaduse mõistes põhialuste tasandil) ja Vabariigi Valitsus kinnitab tegevuskava sihtide saavutamiseks vajalike muutuste elluviimiseks. Riigi strateegilised sihid on valdkonnaülesed suured eesmärgid, mille poole Eesti ühiskond liikuma peab, ning need seatakse riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ (väljatöötamisel) raames. Valdonna arengukava ja programmi väljatöötamisel ja/või uuendamisel lähtutakse riigi strateegilistest sihtidest ning kõik valdkonna arengukavad ja programmid panustavad pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide saavutamisse¹. Sealhulgas peavad iga valdkonna arengukava eesmärgid ja mõõdikud panustama strateegilistesse sihtidesse ja nende mõõdikutesse ning toetama „Eesti 2035“ tegevuskava (sihtide saavutamiseks vajalikud olulisemad muudatused) elluviimist oma valdkonnas.

¹ Valdonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord § 1 lg 1

“EESTI 2035” STRATEEGILISED SIHID

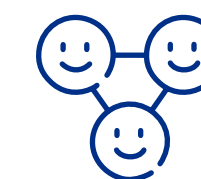
Pikaajalises arengudokumendis „Eesti 2035“ sõnastatakse Eesti viis strateegilist sihti:

DEMOKRAATLIK JA TURVALINE RIIK, KUS SÄILIB JA ARENEB EESTI KEEL, RAHVUS NING KULTUUR

Inimene

Arukas, tegus
ja tervist hoidev

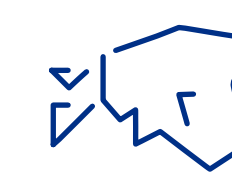
Ühiskond

Avatud, hooliv
ja koostöö-
meelne

Majandus

Tugev,
uuendusmeelne
ja vastutustundlik

Elukeskkond

Kõigi vajadusi
arvestav,
turvaline ja
kvaliteetne

Riigivalitsemine

Uuendusmeelne,
usaldusväärne
ja inimesekeskne

VALDKONNA ARENGUKAVA

Valdkonna arengukava (edaspidi VAK või arengukava) on arengudokument, milles määratakse terviklikult ühe või mitme poliitikavaldkonna üldeesmärk, alaeesmärgid ja nende mõõtmist võimaldavad mõõdikud ning **poliitikainstrumendid** (sh Euroopa Liidu tasandil), mille kaudu seatud eesmärgid plaanitakse saavutada [riigieelarve seaduse § 19 lg 3]. Tavapärast otsustatakse arengukava koostamise vajadus riigi eelarvestrateegia (edaspidi RES) koostamise käigus ning RESi tulemusvaldkonna² kohta koostatakse üldjuhul üks valdkonna arengukava. Arengukava on arengudokument, millega planeeritakse valdkonna arengut keskpikas vaates (üldjuhul 7–10 aastat). VAKiga seatud eesmärgid ja nende saavutamiseks kirjeldatud tegevussuunad määravad kindlaks, kuidas Vabariigi Valitsus kavatseb liikuda selles valdkonnas

² Tulemusvaldkond on riigi eelarvestrateegias määratud valdkond, millel on Vabariigi Valitsuse seatud pikaajaline mõõdetav eesmärk (edaspidi üldeesmärk) ning mis lähtub Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammist. Tulemusvaldkonnad on ühiselt kasutusel nii riigi finantsjuhtimises kui ka strateegilises planeerimises, et siduda tulemusinfo ja ressursid.

Riigikogu kinnitatud pikaajaliste strateegiliste sihtide poole lähtudes seejuures poliitika põhialustega seatud tingimustest. VAKi eesmärgid on mõõdetavad ja konkreetnes valdkonnas saavutatavad. Ühest küljest seatakse eesmärgid olenemata valitsemisaladest (ministeeriumidest) ja vajaduse korral vastutavad mitu ministrit VAKi elluviimise eest (näiteks Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035). Teisest küljest võib VAKe koostada ka mitme valdkonna kohta kui on vaja eri tegevussuundi koordineerida (riigikaitse arengukava 2017–2026). VAK annab soovitud arengusuunale konkreetse ja mõõdetava väljundi.

PROGRAMM

Programm on arengudokument, milles määratakse valdkonna alaeesmärgi saavutamisele suunatud meetmed, tegevused, nende mõõdikud ja rahastamiskava [riigieelarve seaduse § 19 lg 5]. Programm on olemuselt kõige paindlikum strateegiline arengudokument, mis kannab ka iga aasta uuendatava neljaaastase rakenduskava rolli. Programmis määratakse kõik sammud, kuidas seatud eesmärkideni jõutakse (sh Eesti Euroopa Liidu poliitika abil), milliseid tegevusi selleks tehakse ja mis mahus tegevusi rahastatakse.

SEOSD EELARVESTRAATEEGIA JA RIIGIEELARVEGA

Valdkonna arengukava, programmi ja tulemusvaldkonna eesmärgid moodustavad strateegilise planeerimise raamistiku, mis on aluseks riigi eelarvestrateegia ja riigieelarve koostamisel. Peale strateegiliste arengudokumentide ja strateegiliste sihtide omavaheliste seoste on arengukavad ja programmid seotud ka riigi eelarvestrateegia **planeerimistasanditega**. Tulemusvaldkond saab oma üld- ja alaeesmärgi ning mõõdikud vastavatest valdkonna arengukava(de)st. Üldjuhul on iga tulemusvaldkonna kohta koostatud üks valdkonna arengukava. Tulemusvaldkonnale, kus ei koostata valdkonna arengukava, seatakse eesmärgid ja mõõdikud strateegiliste sihtide põhjal. Sama kehtib ka sellisesse tulemusvaldkonda kuuluvate programmide kohta – nende eesmärgid seatakse strateegiliste sihtide põhjal.

SEOSD MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIADE EESMÄRKIDEGA NING RIIKLIKE PLANEERINGUTEGA

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 373 lõike 10 kohaselt arvestatakse maakonna arengustrateegia koostamisel riigi valdkondlikke arengukavasid ja kirjeldatakse, kuidas maakonna arengustrateegiaga panustatakse riigi valdkondlikes arengukavades seatud eesmärkide saavutamisse. Sarnaselt **tuleb valdkonna arengukava ja programmi koostamisel kaaluda maakonna arengustrateegiate eesmärke ja tegevusi ning riiklike huve väljendavaid planeeringuid**.

Seejuures:

- tuleb jälgida, et valdkonna arengukava arvestaks üleriigilise planeeringuga määratud riigi ruumilise arengu põhimõtete elluviimise ja suundumustega³ ning toetaks planeeringu elluviimist. Ühtlasi ei tohi valdkonna arengukava põhjendamatult takistada maakondlike arengukavade piirkondlike arengueesmärkide elluviimist.
- Valdonna arengukava ja selle programmide koostamisel on vaja kaaluda maakondlikes arengustrateegiates esile toodud valdkondlikke ettepanekuid riigi tegevusteks. Selleks tasub konsulteerida Rahandusministeeriumi regionaalarengu osakonnaga.
- Valdonna arengukava olukorra analüüsi koostamisel tuleb tutvuda maakonna arengustrateegiate lähteolukorra analüüsis esile tõstetud olulisemate valdkonna arengut puudutavate piirkondlike arenguprobleemide ja -vajadustega.

³ <https://www.rahandusministeerium.ee/et/ruumiline-planeerimine/uleriigiline-planeering>

MUUD ARENGUDOKUMENDID

Riigieelarve seaduse raamides toimuvale planeerimisele lisaks on valitsemisalade vaheliste tegevuste koordineerimiseks võimalik kasutada tegevuskavasid (nt lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava) ning valitsusasutuste ühiste seisukohtade ja lahenduste leidmiseks rohelisi raamatuid (probleemistiku püstitamiseks) või valgeid raamatuid (lähtekohtade kokkuleppimiseks). Neis dokumentides planeeritavad riigieelarvest rahastatavad tegevused peavad kajastuma programmides ning toetama ka nendega seotud strateegiliste eesmärkide ja sihtide saavutamist, kuid võimaldavad paindlikumalt kitsamate küsimuste fookusesse võtmist ja valitsemisalade vahelist koordinatsiooni. Erinevalt programmidest ei ole nende dokumentide ülesandeks planeerida rahalisi vahendeid ning tegevused ja teenused ei ole üldjuhul esitatud samas detailsuses.

POLIITIKA PÕHIALUSTE KOOSTAMINE

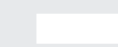
Poliitika põhialused võtab vastu Riigikogu kas omal algatusel või Vabariigi Valitsuse ettepanekul [riigieelarve seaduse § 20 lg 1]. Enamasti esitab Riigikogu Vabariigi Valitsusele palve poliitika põhialused ette valmistada ning peamise ettevalmistuse teeb Vabariigi Valitsuselt selleks volituse saanud ministerium. Poliitika põhialuste ettevalmistuse võib algatada ka Vabariigi Valitsus, kui see on kõige otstarbekam dokument arengu planeerimiseks.

Poliitika põhialustega lepitakse kokku aluspõhimõtted, millega tuleb kõigi poliitikakujundamise otsuste tegemisel arvestada.

Näiteks õigusloomepoliitika põhialustes sätestatakse, milliste põhimõtetega peab arvestama kõigis valdkondades eelnõusid planeerides ja koostades, julgeolekupoliitika alustes sätestatakse raamdokumendina suunised valdkonna arengukavade koostamisel julgeolekuküsimustega arvestamiseks.

Poliitika põhialused on eelistatud arengudokument, kui lepitakse kokku kogu riiki puudutavates põhimõtetes, valdkondadeülestes eesmärkides ja/või üldistes arengusuundades.

Poliitika põhialused ei ole sobilik arengudokument, kui soovitakse kokku leppida konkreetseid poliitikainstrumente (tegevusi, rahastusallikaid, seadusemuudatusi jne), seada mõõdetavaid eesmärke või koordineerida tegevusi ministeriumide vahel. Põhialused ei ole otseselt seotud RESi koostamisega.

Poliitika põhialused valmistab ette selle ülesande saanud ministerium koostöös teiste asjassepuutuvate riigiasutuste ja sihtrühmadega vastavalt **kaasamise heale tavale**. Poliitika põhialused on ühiskonna arengut pikka aega ja ulatuslikult mõjutav dokument, seetõttu tuleb arvestada põhjalikuma kaasamisprotsessiga ning nõu tasub pidada ministeriumi kaasamiskoordinatoriga (ja vajaduse korral Riigikantseleiga). Kuivõrd poliitika põhialused on Riigikogu tasandi dokument, konsulteeritakse koostamise käigus pidevalt Riigikogu asjaomase komisjoniga.

Vabariigi Valitsusele esitatava eelnõu ettevalmistamisele kohalduvad Vabariigi Valitsuse reglemendis⁴ esitatud nõuded ja koostamisreeglid. Reglemendi kohaselt tuleb eelnõu seletuskirja koostamisel järgida „**Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja**“ ehk HÕNTE reegleid määruse seletuskirja koostamise kohta (§10 lg4).

Valminud eelnõu esitatakse avalikule konsultatsioonile ja ministeriumidevahelisele kooskõlastamisele, mis esialgu võib toimuda mitteametlikult, hiljem aga kindlasti ametlikult eelnõude infosüsteemis (EIS). Kuna tegemist on riigi arengut põhimõtteliselt suunava dokumendiga, siis tasub avalikuks konsultatsiooniks ja ametlikuks kooskõlastamiseks jätta vähemalt neli nädalat.

Kooskõlastuse saamise ning märkuste ja ettepanekute lahendamise järel esitatakse eelnõu Vabariigi Valitsuse istungile. Lisaks Vabariigi Valitsuse istungi päevakorrapunktile valmistab

⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/119012011004?leiaKehtiv>

Riigikantselei (esitatud materjalide põhjal) ette valitsuskabineti nõupidamise päevakorrapunkti ja kavandab selle kabinetinõupidamise päevakorda. Tava kohaselt käsitletakse arengudokumendi eelnõu esmalt kabinetinõupidamisel ja (sageli kohe) seejärel valitsuse istungil. Kui Vabariigi Valitsus kiidab eelnõu heaks, märgitakse sellekohane otsus istungi protokollis ning Riigikantselei korraldab eelnõu Riigikogule esitamise. Eelnõu menetlust Riigikogus reguleerib Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. Esmalt menetleb põhialuste eelnõu juhtivkomisjon, mis konsulteerib ka fraktsioonidega, ning seejärel arutatakse eelnõu Riigikogu täiskogus, mis otsustab poliitika põhialuste vastuvõtmise.

Esitada tuleb:

Riigikogu otsuse eelnõu, poliitika põhialuste eelnõu, seletuskiri, seletuskirja lisa (kooskõlastustabel) ja Vabariigi Valitsuse istungi protokollis märgitava otsuse eelnõu.

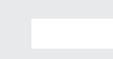
VALDKONNA ARENGUKAVA KOOSTAMINE

Riigieelarve seaduse § 20 lõikes 2 sätestatakse, et valdkonna arengukava koostatakse vähemalt eelarvestrateegia perioodiks (neli aastat). Vabariigi Valitsuse 19. detsembri 2019. a määruse nr 117 „**Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord**“ § 2 lõikes 2 (edaspidi ka VV 2019. aasta määrus nr 117) on täpsustatud, et valdkonna arengukavaga planeeritakse valdkonna arengut üldjuhul 7–10 aastaks. Valdkonna arengukava kinnitab Vabariigi Valitsus, kui seadusest ei tulene teisiti. Näiteks metsanduse valdkonna arengukava koostamine on sätestatud metsaseaduse §-s 7 ning § 7 lõikes 5 sätestatakse selle kinnitamine Riigikogus. Kuna valdkonna arengukava on olemuselt täidesaatva võimu dokument, siis üldjuhul pole mõistlik nende koostamist seadustes fikseerida ega kinnitamist Riigikogu ülesandeks teha. Valdkonna arengukava esitatakse enne kinnitamist Riigikogule arutamiseks [riigieelarve seaduse § 20 lg 2]. Valdkonna arengukavade koostamise ja elluviimise keskse koordineerimise eest vastutab Riigikantselei ning hindamise ja aruandluse rakendamise eest Rahandusministeerium ja Riigikantselei [VV 2019. aasta määrus nr 117 § 6].

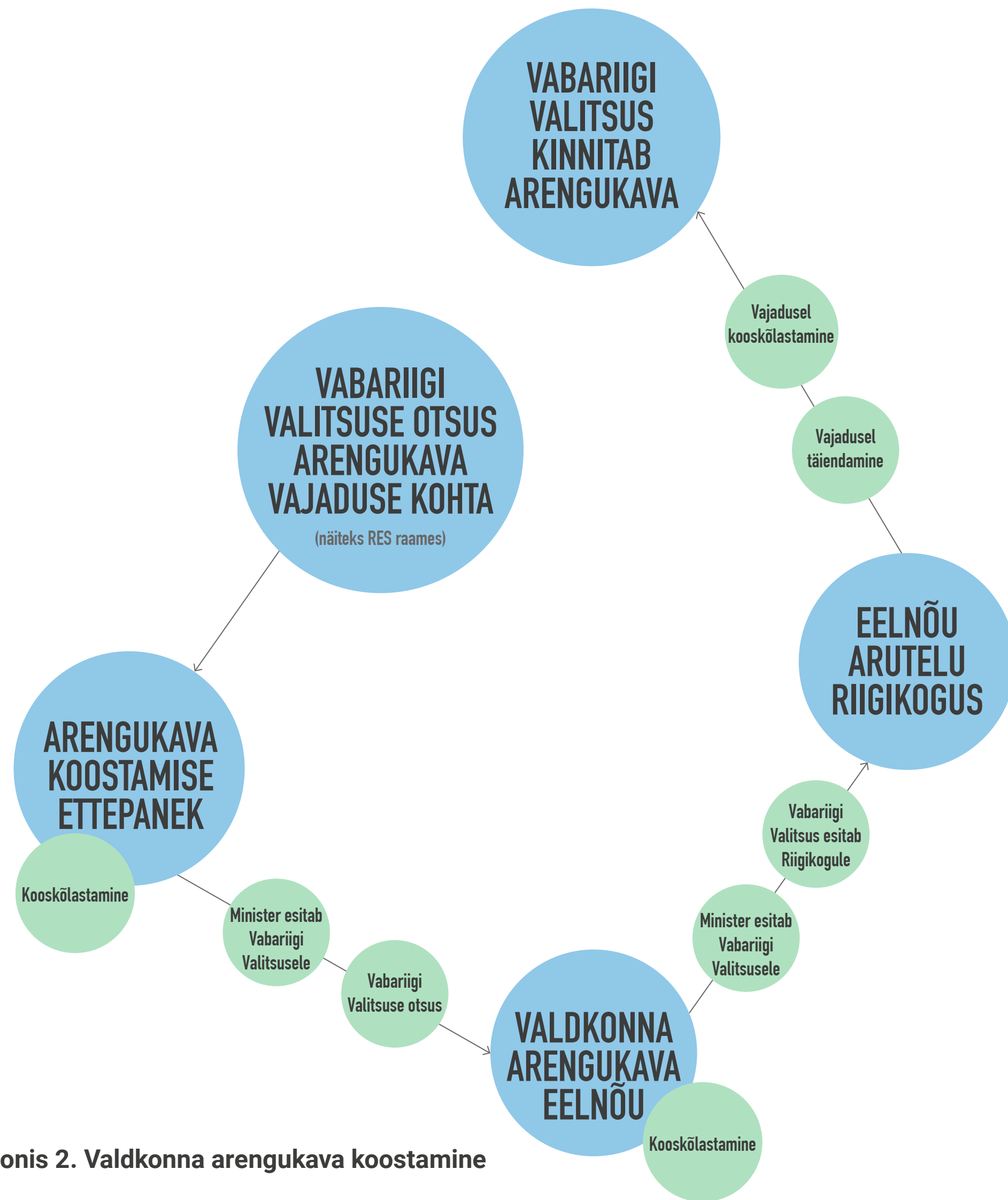
Valdkonna arengukavas määratakse kindlaks valdkonna üldeesmärk, selle saavutamiseks vajalikud alaeesmärgid, poliitikainstrumendid ja maksumuse prognoos eesmärkide saavutamiseks. Valdkonna arengukava tasemel määratakse mõõdetavad sihttasemed, mille poole valdkonna areng liigub. Valdkonna arengukava on kooskõlas seadustega, teiste strateegiliste arengudokumentidega ja välislepingutega (sh kohustustega NATO, ELi ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide ees). Valdkonna arengukava ja programm lähtuvad Riigikogu kinnitatud Eesti pikaajalistest strateegilistest sihtidest ning toetavad nende saavutamist. Ühtlasi on Eesti võtnud kohustuse viia valdkonna arengukavade kaudu ellu ÜRO säästva arengu eesmärgid.

Valdkonna arengukava on eelistatud arengudokument, kui soovitakse kokku leppida valdkonna eesmärgid ja mõõdetavat arengut ning anda selge ülesanne kokkulepitud tegevussuundi valdkonnas ellu viia.

Valdkonna arengukava ei ole sobilik arengudokument, kui soovitakse kindlaks määrata teisi valdkondi läbivalt mõjutavaid põhimõtteid või töötada välja mõnd aktuaalset (ka pikaajalist) probleemi lahendav tegevuskava.

Joonis 2. Valdkonna arengukava koostamine

KOOSTAMISE ALGATAMINE

Valdkonna arengukava koostamise algatab Vabariigi Valitsus. Vabariigi Valitsus teeb koostamise ülesandeks ühele või mitmele ministrile või riigisekretärile. Üldjuhul otsustab Vabariigi Valitsus koostamise algatamise eelarvestrateegia uuendamise protsessis ministri ettepanekul. Kui valdkonna arengukava koostamine on tehtud ülesandeks mitmele ministrile, võivad nad otsustada, kes neist on peavastutaja, või jagada vastutuse ministrite vahel võrdset. Vastavaid kokkuleppeid ja vastutust tuleb hiljem selgitada arengukava juhtimiskorralduses.

Enne valdkonna arengukava koostamist esitab valdkonna eest vastutav minister või ministrid Vabariigi Valitsusele arengukava koostamise ettepaneku (edaspidi AKE). AKE kooskõlastatakse Riigikantselei ja asjaomaste ministeeriumidega ning esitatakse seejärel Vabariigi Valitsusele. AKE kooskõlastamiseks tuleb arvestada minimaalselt 10 tööpäeva. Kuigi AKE koostamiseks ei ole kohustust juhtkomisjoni moodustada, võib seda siiski kaaluda. Kindlasti tuleb olulisemate partneritega konsulteerida juba AKE koostamisel.

ARENGUKAVA KOOSTAMISE ETTEPANEK

AKEs esitatakse valitsuskabineti nõupidamisele järgmine teave:

1 Arengukava esialgne nimetus ja planeeritud kestus. Valdkonna arengukavaga planeeritakse valdkonna arengut üldjuhul 7–10 aastaks.

2 Koostamise eesmärk, mis sisaldab lühikest ülevaadet valdkonna olukorrast, (pikema analüüsi võib esitada lisamaterjalina) ja peamistest probleemidest, mida arengukavaga soovitakse lahendada. Esitatakse ka kompaktne hinnang senise poliitika rakendamise tulemuslikkusele. Kui valdkonna arengukava asendab varasemat strateegilist arengudokumenti, siis analüüsitakse lühidalt selle mõjusamaid poliitikainstrumente, õnnestumisi ja puudujääke.

3 Koostamise vajaduse põhjendus. Valdkonna arengukava koostamise vajadus võib tuleneda muutunud välis- või sisekeskkonnast (sh olulistest eelarvehendite kättesaadavuse muutustest), muutunud strateegilistest sihtidest, vajadusest seada uusi või muuta olemasolevaid arengukava eesmärke kooskõlas strateegilise planeerimise raamistikuga ja muutunud poliitiliste eesmärkidega. Põhjenduses kirjeldatakse seost Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi (edaspidi ka VVTP), strateegiliste sihtide ja nendega koos kinnitatud arenguvajaduste ja vajalike muudatustega.

4 Koostamise ajakava ja tähtaeg. Arvestada tuleb mh valdkonna arengukava eelnõu avaliku konsulteerimise, kooskõlastamise ja Riigikoguga arutamise. Avalik konsultatsioon ja kooskõlastusring **eelnõude infosüsteemi (EIS)** kaudu võib toimuda samal ajal ning nendeks tasub arvestada vähemalt neli nädalat. Riigikogu arutelu planeerimisel tasub arvestada, et mida enam suheldakse Riigikoguga eelnõu koostamise käigus, seda suurema tõenäosusega jõuab Riigikogu VAKi arutada ühe korralise istungjärgu (jaanuarist juunini või septembrist detsembrini) jooksul. Koostamise tähtaja arvestamisel loetakse valdkonna arengukava koostamine lõppenuks selle kinnitamisel Vabariigi Valitsuses, milleks tasub varuda vähemalt kuu aega.

5 Kaasamiskava peab vastama **kaasamise hea tava** nõuetele. Nimetada tuleb koostamises osalevad ministriumid ja peamised partnerid ning nende roll valdkonna arengukava koostamisel. Lisaks sisaldab kaasamiskava olulisemate etappide esialgset ajakava, millega kaasatavad saavad arvestada. Kaasamiskava esitamise üks eesmärke on veenduda, et kõik asjast huvitatud on oma rollist teadlikud ning kui Vabariigi Valitsus leiab, et mõni ministrium või huvitatud osaline peaks VAKi koostamises veel osalema, siis saab sellega võimalikult vara arvestada. Samuti on kaasamiskava oluline teave valitsusväliste partneritele, kes oskavad selle järgi oma tegevusi planeerida. Enne kaasamiskava koostamist tasub tutvuda **kaasamise käsiraamatuga**.

Kaasamise käsiraamat

6 Esialgne hinnang valdkonna arengukava rakendamisele kaasnevatele eeldatavatele mõjudele. Vastavalt **mõjude hindamise metoodikale** tuleb AKE koostamisel tuvastada olulised mõjutatud osalised ja planeeritava arengukava mõju ulatus. Detailsem mõjude eelhindamise kokkuvõtte tuleb esitada koos arengukava eelnõuga.

7 Vastutaja ja juhtkomisjoni koosseis. AKEs esitatakse ettepanek valdkonna arengukava eest vastutaja määramiseks ja esialgne juhtkomisjoni koosseis. Vabariigi Valitsus võib otsustada, et valdkonna mõjusaks juhtimiseks on vaja suurendada koostööd vastutusalade vahel ning selleks lisada väljatöötamise eest vastutajaid. Samuti võib Vabariigi Valitsus anda suuniseid kaasata juhtkomisjoni lisaliikmeid, et tagada arengukava mitmekülgset läbimõeldud koostamine. Juhtkomisjoni lõpliku koosseisu määrab koostamise eest vastutav minister (või ministrid).

VALDKONNA ARENGUKAVA SISU

Valdkonna arengukavas tuleb esile tuua, kuidas arengukava panustab strateegilistesse sihtidesse. Sõnastada tuleb, milliste eesmärkide saavutamine aitab otseselt kaasa sihtide poole liikumisele, ning seosed on mõistlik avada ka tegevussuundade kirjelduses. Valdonna arengukava on kooskõlas kehtivate poliitika põhialustega.

Valdkonna arengukavas tuleb seada selged **möödetavad eesmärgid**, mis arvestavad Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis seatud eesmärke. Juhul, kui Vabariigi Valitsus on oma tegevusprogrammis seadnud valdkonna arengu mõõtmiseks **möödikud**, peavad väljatöötatava valdkonna arengukava möödikud olema nendega kooskõlas, et vältida segadust ja olemasolevate sarnaste möödikute liigset kasutust. Kaaluda tuleb võimaluse korral samade möödikute kasutamist, mis on kasutusel pikaajalises arengustrateegias ja VVTPs.

Näiteks: Kui VVTPs ja pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035“ on seatud moodsiks „tootlikkus hõivatu kohta suhtena EL keskmisest“, siis ei ole mõistlik seada VAKi tasemel tootlikkuse absoluutväärtusel põhinevat moodsikut, vaid tuleks kasutada sama moodsikut. Seejuures tuleb vaadata, et seatud sihttase on kooskõlas kestusega ehk kui VVTP seab vastava näitaja sihttasemeks 2023. aastal 80% ja „Eesti 2035“ 110%, siis 10-aastase vaatega välispoliitika arengukava 2030 seab sama moodsiku sihttasemeks 100%.

Igas valdkonnas tuleb hinnata, kas kehtivate arengudokumentide eesmärgid on **kooskõlas Vabariigi Valitsuse prioriteetidega**. Kui mitte, siis tuleb algatada vastava arengudokumendi muutmine. Esmalt tuleb hinnata, kas kooskõla saab tagada programmide muutmisega, ja kui kooskõla ei ole võimalik saavutada programmi muutmisega, tuleb muuta valdkonna arengukava. Muudatusi algatatakse üldjuhul RES protsessi käigus, kui selguvad riigi eelarvevahenditest tulenevad võimalused ja nendest lähtuvalt kohandatud eesmärgid.

Valdkonna arengukavas kajastatakse **Eesti Euroopa Liidu poliitika pikaajalisi eesmärke ja peamisi tegevusi**. Valitsuskabineti 8. märtsi 2018. a nõupidamisel otsustatu kohaselt integreeritakse Eesti Euroopa Liidu poliitika pikaajalised suunad Eesti pikaajalistesse strateegilistesse sihtidesse ja nendega seotud valdkonna arengukavadesse. Valdkonna arengukavade koostamisel antakse ülevaade Euroopa Liidu tasandi arengusuundadest ja mõjudest ning kajastatakse valdkonna Euroopa Liidu suunalist tegevust, tulenevalt Eesti eesmärkidest.

Näiteks uue keskkonnavaldkonna arengukava koostamisel tuleks valdkonnast ülevaate andmisel kirjeldada ka vastavaid arengusuundi ELi tasandil (Euroopa roheline kokkulepe, ELi ringmajanduse tegevuskava, ELi elurikkuse strateegia 2030 jms) ning õigusraamistikku (nt heitkogustega kauplemise süsteemi direktiiv (ETS), jõupingutuste jagamise määrus (ESR) ning maakasutuse, maakasutuste muutuse ja metsanduse (LULUCFi) määrusest tulenevad kohustused, taastuvenergia direktiiv, jäätmepakett, keskkonnanõuavad õigusaktid jms), mis avaldavad mõju ka riigisisestele tegevustele. Arengukava eesmärkide saavutamiseks vajalike poliiti-

kainstrumentide esitamisel kirjeldatakse ka ELi suunalisi tegevusi, mis aitavad riigisiseseid eesmärke ellu viia: nt Eesti huvid ja eesmärgid uue ELi metsastrateegia väljatöötamisel, et tagada Eesti huvidele/eesmärkidele vastavad biomassi kasutamise reeglid, või ELi ülesed pakendijäätmete vähendamise meetmed, mis aitaksid meil ka riigisiseseid eesmärke ellu viia, arvestades toodete suurt piiriülest liikumist.

Samuti peavad strateegilised arengudokumendid arvestama Euroopa Liidu õigusaktidest tulenevaid nõudeid, välislepinguid ja **läbivaid teemasid** perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse tähenduses kuni selle Euroopa Liidu eelarveperioodi lõpuni. Seejärel **läbivaid teemasid** enam eraldi ei käsitleda, vaid nende **arengut suunatakse pikaajaliste strateegiliste sihtidega seotud keskmise teemadega** (nende selgemaks jälgimiseks ja tõlgendamiseks arengukavade koostamisel ja elluviimisel koostatakse juhised).

Näiteks võrdsete võimaluste tagamiseks jälgib Sotsiaalministeerium „ühiskonna“ strateegilise sihi alalõiku „hooliv ühiskond“ ja „inimese“ strateegilise sihi alalõiku „tegas inimene“ ning nende käsitlemist kõigis valdkonna arengukavades. Arengukava koostamise ettepanekute ja valdkonna arengukavade eelnõude koostamisel on mõistlik arutada Sotsiaalministeeriumi vastava ametnikuga, kuidas selles valdkonnas saab kõige paremini sihi saavutamisse panustada. Vajaduse korral annab Sotsiaalministeerium eelnõude kooskõlastamisel hinnangu sihi saavutamiseks kavandatava piisavusele.

Valdkonna arengukava aitab ellu viia ÜRO ülemaailmseid säästva arengu eesmärke. 2015. aastal võttis ÜRO vastu deklaratsiooni „Muudame maailma – säästva arengu tegevuskava aastaks 2030“, millega on Eesti andnud lubaduse viia ellu 17 ülemaailmset säästva arengu eesmärki ja 169 alaeesmärki. Ülemaailmsete säästva arengu eesmärkide ja Eesti säästva arengu eesmärkide saavutamiseks eraldi rakenduskava ei koostata. Säästva arengu eesmärgid viiakse Eestis ellu valdkonna arengukavade ja programmidega. Sealjuures lähtutakse 17+1 säästva arengu eesmärgist (17 ülemaailmset säästva arengu eesmärki + Eesti kultuuriruumi elujõulisus).

Iga valdkonna arengukava koostamisel tuleb läbi mõelda ja näidata, kuidas ja milliseid säästva arengu eesmärke see saavutada aitab. Hea ülevaate andmiseks VAKi panusest ÜRO säästva arengu eesmärkidesse tuleb valdkonna arengukavas ja programmis tuua ülevaade üldeesmärgi, alaeesmärkide, mõõdikute ja olulisemate poliitikainstrumentide kaupa.

Näiteks: Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 lisa 1.

Valdkonna arengukava kohustuslikud osad:

1 Arengukava kestus. Vabariigi Valitsuse määruse „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“ kohaselt koostatakse valdkonna arengukava üldjuhul 7–10 aastaks [§ 2 lg 1]. Arvestades valdkonna arengukava keskpika vaatega eesmärke, siis seitsmest aastast lühem planeerimise tsükkel ei võimalda üldjuhul piisavalt pikaajalist vaadet. Samuti ei paku lühema kestusega eesmärgid suurt lisa programmi nelja-aastasele vaatele. Ka poliitikainstrumentide hindamine ja valik on sellisel juhul raskendatud, sest hindamiseks (mis peab toimuma hiljemalt kolm aastat enne VAKi lõppu), ei pruugi mõju veel avaldunud olla.

Mõnel juhul võib, valdkonna eripäradest tulenevalt, olla kohane kaaluda ka kümnest aastast pikema kestusega arengukavade koostamist. Sellisel juhul suureneb oht, et valdkonna arengukava eesmärkide planeerimise kvaliteet kannatab tuleviku prognoosimise keerukuse tõttu ja valdkonna eesmärgid hakkavad oma üldistuse tasemelt konkureerima strateegiliste sihtidega (strateegilised sihid seatakse 15 aastaks) või valdkonna arengukava ei vasta muutuvale välis- ja sisekeskkonnale. Kindlasti tuleb põhjendada üldisest pikemat või lühemat kestust. Pikema vaatega VAKi puhul tuleb tulemusi hinnata enam kui üks kord, et hindamiste vaheline aeg ei veniks liiga pikaks.

2 Valdkonna arengukava üldeesmärk ja alaeesmärgid ning nende mõõdikud alg- ja sihttasemetega. Eelistatud on mõõdikud, mis on kasutuses teistes riigi planeerimisdokumentides (näiteks „Eesti 2035“ või VVTP). Kui olukorra analüüsi põhjal on ette näha olulisi ealisi, soolisi, rahvuslikke, hariduslikke või piirkondlikke erinevusi, peavad valdkonna arengukava mõõdikud võimaluse korral jälgima muutusi ka nende rühmade kaupa, kuigi eraldi sihttasemeid neile üldjuhul vaja ei ole.

Kui sobivad mõõdikud tuleb välja töötada arengukava koostamise käigus, kaalutakse võimalust koguda vastavaid andmeid vähemalt iga aasta koostöös Statistikaameti või teiste asjakohaste riigiasutustega. Sellisel juhul tuleb esimesel võimalusel leida algtase ning seada sihttase.

Üldeesmärgiga seotud mõõdik on üldjuhul regulaarselt (vähemalt korda aastas) jälgitav mõjumõõdik, mis peegeldab arengukava eesmärkide saavutamist arengukava programmide koondmõjul. Enamasti kasutatakse kuni kolme üldeesmärgi mõõdikut.

Alaeesmärgi mõõdik on üldjuhul regulaarselt (vähemalt kord aastas) seirataav mõjumõõdik või erandkorras tulemusmõõdik (on hinnang või mõõdik, mis näitab taotletava tulemuse saavutamist või saavutamise poole liikumist), mis peegeldab alaeesmärgiga seotud tegevuste terviklikku mõju valdkonnale. Üldeesmärgi ja alaeesmärgi mõõdikud on eelistatult seostatavad ehk alaeesmärkide mõõdikud annavad muu hulgas sisendi üldeesmärgi mõõdikule.

3 Olulisemad poliitikainstrumentid. Arengukavas antakse ülevaade olulisematest poliitikainstrumentidest, mille kaudu seatud eesmärke saavutatakse (sh eesmärgid ja tegevused Euroopa Liidu suunal). Poliitikainstrumentid võivad olla õiguslikud (nt seadused), majanduslikud (nt eelarve, maksud, toetused, suurinvesteering jms) ja kommunikatsioonimehhanismid (nt tegevuskavad, teavituspõhimõtted jms). Valdkonna arengukava põhiosas pööratakse enam tähelepanu neist ainult kõige olulisematele (ressursimahukamatele ja mõjusamatele) ning/või neile, mille algatamine või elluviimine ulatub kaugemale programmi vaatest (muudatusega plaanitakse alustada rohkem kui nelja aasta pärast).

4 Olukorra analüüsi põhijäreldused paaril leheküljel (sh ELi tasandi arengusuunad). Kuna VAKi põhirõhk on tuleviku eesmärkidel, siis ei ole mõistlik selle põhitekstis pöörata liigset rõhku olemasolevale olukorrale, vaid keskenduda ainult sellele osale, mida fokuseeritult muuta või hoida soovitakse. Põhjalikum ülevaade valdkonna olukorrast on esitatud valdkonna arengukava lisana või viitega muule avalikustatud dokumendile.

5 Juhtimis- ja rakenduskorraldus. Selles lõigus antakse ülevaade valdkonna arengukava juhtimis- ja rakenduskorraldusest, mille raames selgitatakse ministrite vastutust arengukava koostamisel ja rakendamisel (mis alaeesmärkide/politiikainstrumentide eest nad vastutama hakkavad). Vastutust on võimalik jagada valdkonna arengukava sees eraldi programme koostades või ühisprogrammidega, milles vastutus on jagatud vähemalt programmi tegevuse tasemel. Samuti nimetatakse juhtimiskorralduses valdkonna arengukava juhtkomisjoni koosseis arengukava elluviimisel, mis võib erineda koostamiseks vajalikust koosseisust.

6 Maksumuse prognoos. Maksumuse prognoos esitatakse vähemalt alaeesmärkide kaupa koos võimalike rahastamisallikatega. Näiteks „Välispoliitika arengukava 2030“ tabel 1. Maksumuse prognoosi võib esitada ka alternatiivse(te) stsenaariumi(de) vaates juhaks, kui nähakse ette võimalikku lisarahastust või eesmärkide paremaks või kiiremaks saavutamiseks oleks võimalik rakendada lisategevusi, mida ei ole arengukavas kinnitatud. Sellisel juhul peab olema selgelt esitatud, millised väärtused on võimalik saavutada lisarahastusega ja millised ilma.

Valdkonna arengukava lisana esitatakse:

1 Valdkonna olukorra analüüs koos varasemate tulemus- ja mõjuhindamiste ülevaatega. Olukorra analüüs algab väliskeskonna ja üleilmsete suundumuste analüüsist, millega tuleb arvestada ka riigisisese olukorra hindamisel. Tegemist on valdkonna arengukava koostamiseks olulise infoga, millest lähtuvalt tuleb hinnata seatavaid eesmärke ja sihttasemeid. Ülevaatlikult

tuleb kirjeldada olemasolevate varasemate hindamiste tulemusi, mis võimaldab arengukava koostamisel planeerida mõjusaid poliitikainstrumente. Olukorra analüüsi on mõistlik vormistada võimalikult kommunikatiivse dokumendina, mis annaks valdkonnast huvitatutele hea ülevaate ning võimaldaks neil end kiirelt valdkonnaga kurssi viia. Seejuures tasub mees pidada ka arengukava põhiteksti ülesehitust.

Näiteks riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ olukorra analüüs on esitatud üheksa arenguvajadusena, kus kirjeldatakse nii üleilmseid suundumusi kui ka hetkeseisu Eestis ning visandatakse peamised proovikivid.

2 Mõjude hindamise kokkuvõte. Arvestatakse kehtivat mõjude hindamise korda, sealhulgas mõjude hindamise metoodikat ja keskkonnamõju strateegilist hindamist. Valdkonna arengukavaga seotud mõjusid hinnatakse alaeesmärkide kaupa vastavalt planeeritud poliitikainstrumentidele. Mõjude hindamise kokkuvõttes on esitatud keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) aruanne, juhul kui KSH on kohustuslik. Nõuded KSH menetlusele ja KSH käigus koostatavatele materjalidele (programm ja aruanne) on sätestatud keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduses (KeHJS), mille kaudu viiakse ellu KSH direktiivist tulenevaid kohustusi. Kui arengukava koostamisel on vaja teha KSH, siis algatatakse see koos arengukava koostamise algatamisega. Arengukava väljatöötamine ja KSH on omavahe- lises seoses ning mõlemad protsessid kulgevad paralleelselt. Vastavalt KeHJSile tuleb KSH tulemusi võtta arvesse arengukava koostamisel, mistõttu ei saa arengukava kehtestada enne KSH menetluse lõppu. Sõltuvalt koostatavast dokumendist tuleb ajakavas arvestada, et KSH menetlus võib olla väga aeganõudev. Põhjaliku ülevaate KSH sisust ja eesmärkidest, koos praktiliste soovitusetega, saab keskkonnamõju strateegilise hindamise käsiraamatust.

3 Ülevaade mõõdikute metoodikast ja allikatest. Mõõdikute metoodika kirjeldamine on vajalik mõõtmistulemuste täpsuse ja järjepidevuse tagamiseks. Kui metoodika ei järgi varasemate valdkonna arengukavade metoodikat või muutub arengukava rakendamise käigus, tuleb tulemusaruandes selgitada metoodika muutumist ning selle mõju võrdlusandmetele. Tehtud muudatust tuleb põhjendada, täiendades VAKi lisamaterjale, kuid selleks ei ole vaja algatada arengukava muutmist.

4 Ülevaade kaasamisprotsessist, kus loetletakse peamised protsessid, mille abil on kogutud valdkonna arengukavast mõjutatud osaliste seisukohad. Esitada tuleb korraldatud ürituse eesmärk ja tulemus. Kui sama protsessi raames toimus mitu väiksemat üritust (näiteks regionaalsed seminarid või arutelud strateegiliste partneritega), siis on mõistlik nende eesmärk ja tulemused esitada koondina.

EELNÕU ESITAMINE KINNITAMISEKS

Enne kooskõlastamiseks esitamist on mõistlik juba mitteametlikult küsida teiste osaliste (nii ministeeriumide kui ka olulisemate huvirühmade) tagasisidet ja nende huvidega võimaluste piires arvestada. Samuti tuleb korraldada juhtkomisjoni kohtumine, kus võimaldatakse eelnõu arutada ja ettepanekuid teha. Valdkonna arengukava eelnõu valmides esitab vastutav ministeerium või ministeeriumid selle ametlikult kooskõlastusele.

Kooskõlastuse saamise ning märkuste ja ettepanekute lahendamise järel esitatakse eelnõu Vabariigi Valitsuse istungile. Lisaks Vabariigi Valitsuse istungi päevakorrapunktile valmistab Riigikantselei (esitatud materjalide põhjal) ette valitsuskabineti nõupidamise päevakorrapunkti ja kavandab selle kabinetinõupidamise päevakorda. Tava kohaselt käsitletakse arengudokumendi eelnõu esmalt kabinetinõupidamisel ja (sageli kohe) seejärel valitsuse istungil. Kui Vabariigi Valitsus kiidab eelnõu heaks, märgitakse sellekohane otsus istungi protokollis ning Riigikantselei korraldab eelnõu Riigikogule arutamiseks esitamise. Eelnõu menetlust Riigikogus reguleerib Riigikogu kodu- ja töökorra seadus. Eelnõu läbivaatamiseks ja selle kohta ettekande koostamiseks määratakse juhtivkomisjon, Riigikogu istungi päevakorda võetakse eelnõu juhtivkomisjoni ettepanekul. Arvestada tuleb Riigikogu istungjärkude ja koosseisu volituste lõppemise aegadega ning vältida tasub arengukavade esitamist Riigikogu koosseisu viimastele töönahtadele, sest selle tulemusel võib arengukava menetlusest välja langeda ja eelnõu arutamiseks tuleb see Riigikogu uue koosseisu kokkutulemisel uuesti esitada.

Vajaduse korral muudab vastutav ministeerium (või vastutavad ministeeriumid) Riigikogu juhtivkomisjonis ja Riigikogu istungil toimunud arutelu põhjal eelnõu. Kui muudatused on ulatuslikud, siis tuleb arengukava eelnõu uuesti kooskõlastada Riigikantselei ja ministeeriumidega **EISI kaudu**.

Kooskõlastuse saamise ning märkuste ja ettepanekute lahendamise järel esitab vastutav minister (või vastutavad ministrid) eelnõu Vabariigi Valitsuse istungile. Kui eelnõu on vaja enne valitsuse istungit arutada kabinetinõupidamisel, siis valmistab Riigikantselei selle ette istungile esitatud materjalide põhjal. Otsuse arengukava kinnitamise kohta teeb Vabariigi Valitsus oma istungil, otsus märgitakse istungi protokollis. Üldjuhul teeb valitsus seejuures vastutavale ministeeriumile ülesandeks arengukava ministeeriumi veebilehel avaldada. Vastutav ministeerium avaldab arengukava oma veebilehel viivitamata.

ESITADA TULEB:

valdkonna arengukava eelnõu ja lisamaterjal(id), seletuskiri, seletuskirja lisa (kooskõlastustabel) ja Vabariigi Valitsuse istungi protokollis märgitava otsuse eelnõu.

JUHTKOMISJONI ROLL VALDKONNA ARENGUKAVA KOOSTAMISEL

Valdkonna arengukava koostamise eest vastutav minister (või vastutavad ministrid) moodustab käskkirjaga arengukava koostamises osalevate ministeeriumide, Riigikantselei ja huvirühmade esindajatest ja ekspertidest valdkonna arengukava juhtkomisjoni ning määrab selle ülesanded. Ministeeriumid nimetavad oma esindaja ametliku kirjaga. Ekspertideadmiste suurendamiseks on kohane kaasata ka Eesti või välisriikide ülikoole ja valdkonnas tunnustatud teadlasi. Ideaalis on juhtkomisjoni koosseisus võrdselt valitsusasutuste esindajaid, huvirühmade esindajaid ja eksperte/teadlasi. Eri osaliste esindajate nimetamisel võib lähtuda loogikast, et ministeeriumid on nimetatud organisatsiooni põhjal, huvirühmade esindajad pigem kas organisatsiooni või konkreetse positsiooniga seostatud ning sõltumatud eksperdid võivad olla nimetatud isikuliselt. Juhtkomisjoni moodustamisel tasub vältida selle liiga suureks paisumist (enam kui 15 liiget).

Kuigi juhtkomisjon tuleks moodustada pärast arengukava koostamise ettepanekut, võib selle kokku kutsuda varem ning kasutada seda ka AKE ettevalmistamise käigus mõtete koondamiseks. Juhtkomisjoni koosseisu võib vajaduse korral muuta, näiteks kui valdkonna arengukava rakendamise seiresse on mõistlik kaasata teisi asutusi või eksperte kui selle koostamisse.

Juhtkomisjonil on ministrile (või ministritele) arengukava koostamisel nõuandev roll. Juhtkomisjoni on mõistlik kaasata VAKi väljatöötamisel juba valdkonna probleemide väljaselgitamisse, aga kindlasti tuleb juhtkomisjoniga arutada valmivaid eelnõu versioone. Juhtkomisjoni võib rakendada muu hulgas kooskõlastamisel laekunud tagasiside arvestamise arutamiseks. Enne arengukava eelnõu esitamist Vabariigi Valitsusele peab juhtkomisjon saama võimaluse seda arutada.

JUHTKOMISJONI ROLL ARENGUKAVA ELLUVIIMISEL JA SEIREL

Juhtkomisjon saab anda arengukava eest vastutavale ministrile (või ministritele) soovitusel arengukava muuta või lõpetada. Kui vastutav minister teeb Vabariigi Valitsusele ettepaneku arengukava muuta või lõpetada, siis esitatakse koos vastava ettepanekuga Vabariigi Valitsusele ka juhtkomisjoni hinnang (või soovitus).

Juhtkomisjon annab soovitusi programmide algatamiseks, muutmiseks ja lõpetamiseks, toetudes nendes otsustes valdkonna arengukavaga seotud tulemusvaldkonna aruandele (edaspidi *tulemusaruanne*). Lisaks teeb juhtkomisjon hindamiste ja tõhustamiskavade koostamise ettepanekuid, mis on aluseks valdkonna arengukavas võimalike lahenduste kaalumisel ning vähemtõhusate kõrvale jätmiseks. Juhtkomisjon toob, oma parima äranägemise järgi, esile potentsiaalsete otsuste tagajärjed.

Laiapõhjalise juhtkomisjoni abil on võimalik paremini arvestada valdkondadevaheliste seoste ja mõjudega ning saada kaasatud ekspertidelt nõu paremaks planeerimiseks ja aegsasti suuniseid hindamise vajalikkuse kohta. Juhtkomisjoni koostumistest on mõistlik koostada ja avaldada lühike kokkuvõte, et informeerida ka laiemat üldsust.

Juhtkomisjon võib täita lisaks eespool nimetatud ülesannetele ka valdkonna arengukava eest vastutava ministri (vastutavate ministrite) antud ülesandeid ja muid õigusaktidest tulenevaid ülesandeid ning seda saab ühitada teiste valdkonda puutuvate komisjonidega, kui nende koosseis vastab samadele tingimustele. Näiteks struktuuritoetuste valdkondlikud komisjonid.

VALDKONNA ARENGUKAVA ELLUVIIMINE

PROGRAMM

Valdkonna arengukava viiakse ellu programmide kaudu ning selle juurde ei koostata eraldi rakenduskava. Programm on arengudokument, milles määratakse valdkonna alaeesmärgi saavutamisele suunatud meetmed, tegevused (sh ELi tasandil), nende mõõdikud ja rahastamiskava. Programm on defineeritud riigieelarve seaduses (§ 19 lg 5).

[Juhised programmi koostamiseks leiab siit](#)

ARUANDLUS

Valdkonna arengukava aruandlus toimub tulemusvaldkonna aruandluse (edaspidi *tulemusaruandlus*) raames programmide ja vajaduspõhiste hindamiste kaudu.

Iga-aastase tulemusaruande raames hinnatakse valdkonna eesmärkide saavutamist programmide kaupa. Tulemusvaldkonna aruandlus toimub programmide kaupa ja kogu tulemusvaldkonna ulatuses, seega kui tulemusvaldkonnas on koostatud vaid üks arengukava, kattubki üldjuhul tulemusaruanne selle arengukava programmide aruandega. Eraldi iga-aastast valdkonna arengukava aruannet ei koostata ega Vabariigi Valitsusele ei esitata. Soovi korral on võimalik koondada tulemusaruande baasil konkreetset arengukava ellu viivate programmide aruanded, lisada ka toimunud hindamiste tulemused ning esitada selline aruanne juhtkomisjonile ja partneritele. Aruanne peaks sisaldama ülevaadet ellu viidud olulisematest tegevustest ja lühikest analüüsi meetmete mõjust. Sellise aruande koostamine on eriti aktuaalne juhul, kui tulemusvaldkonna ja valdkonna arengukava ulatus ei kattu ehk tulemusvaldkonnas on koostatud mitu arengukava.

HINDAMISED

Vajaduspõhise hindamise abil hinnatakse tekkinud vajaduse järgi arengukava mõjusust ja pikaajaliste strateegiliste sihtide poole liikumist. Iga-aastasele tulemusaruandlusele lisaks tehakse iga valdkonna arengukava kestuse ajal vajaduspõhine hindamine või hindamised. Hindamine võib toimuda arengukava elluviimise mõjukuse mõõtmiseks terviku, programmi või alaeesmärkide kaupa või valdkondade üleselt mitme arengukava mõju üheskoos hinnates. Hindamine peab toimuma vähemalt üks kord hiljemalt kolm aastat enne kestuse lõppu ja hindamise ülevaade esitatakse Vabariigi Valitsusele [VV 2019. aasta määruse nr 117 § 4 lg 3]. Hindamisvajadus ja ajakava kooskõlastatakse Riigikantselei ja Rahandusministeeriumiga.

Mõju hindamise (ingl keeles *policy evaluation*) eesmärk on selgida välja, kas poliitikainstrument toimib, nagu soovitud. See annab hinnangu, kas konkreetsel juhul on poliitikal olnud oodatud positiivne mõju (või on ilmnunud ootamatud negatiivsed mõjud), tulemused on saavutatud ja rakendamine on aidanud saavutada seatud eesmärki või on vaja tegevusi muuta ning kui on, siis kuidas. Võtmeküsimused: millised poliitikainstrumentid töötavad, kelle jaoks ja millistel tingimustel? Tulemusi kasutatakse edasisteks poliitikavalikuteks, eelarveotsusteks, mittevajalike tegevuste välistamiseks, tulemuslikumaks ja mõjusamaks rakendamiseks ning vajalikeks korrektuurideks. Hindamisel on oluline roll arengukava uuendamisel (muutmisel) ja valdkonnas uue arengukava koostamisel.

Poliitika mõju hindavad sõltumatud eksperdid (eelistatult rahvusvahelise kogemusega), toetudes nii valitsemisala esitatud andmetele kui ka kogutud lisainfole (küsitlused, intervjuud, fookusrühmad, statistika) ja kasutades tunnustatud sotsiaalteaduslikke analüüsimeetodeid (kvantitatiivsed, sh ökonomeetrilised meetodid või kvalitatiivsed meetodid).

Valdkonna arengukava kestuse jooksul tehakse vähemalt üks vajaduspõhine hindamine (üle 10-aastase kestusega VAKide puhul vähemalt kaks hindamist). Hindamine peab toimuma mitte vähem kui 3 aastat enne arengukava planeeritud kestuse lõppu, et oleks võimalik hinnata selle tegevuste mõjusust ja kasutada tulemusi sisendina uue arengukava koostamisel. Näiteks, kui arengukava kestuseks on planeeritud 8 aastat, siis peaks vahehindamine toimuma hiljemalt 5. aastal. See võimaldab analüüsida arengukava vajalikkust järgmiseks perioodiks ning langetada teadmispõhiseid poliitikavalikuid edasiseks. Hindamine on oluliseks alusinfoks valdkonna

arengukava lõpetamiseks, muutmiseks või uue valdkonna arengukava koostamiseks. Valdkonna arengukava elluviimise eest vastutaval ministeeriumil tuleb planeerida hindamisega kaasnevad kulud. Mõõdikute metoodika muutumisel tuleb need muutused selgitada tulemusaruandluse raames ja vastavalt täiendada arengukavaga seotud mõõdikute metoodika lisamaterjali.

VALDKONNA ARENGUKAVA MUUTMINE JA LÕPETAMINE

Tulenevalt muutunud olukorrast ja vajadustest võib Vabariigi Valitsus algatada ka valdkonna arengukava muutmise sõltumata planeeritud kestusest. Enamasti teeb sellisel juhul juhtkomisjon ministrile ettepaneku algatada valdkonna arengukava muutmise, mille käigus uuendatakse hetkeolukorra analüüsi ja kohandatakse eesmärke muutunud vajaduste järgi. Samuti on võimalik otsustada arengukava ülevaatamine ja pikendamine. Enne muutmist ja pikendamist tasub teha vajaduspõhine hindamine, et tagada planeeritud poliitikainstrumentide tõhusus ja mõjus.

Valdkonna arengukava muutmise otsus, mis tehakse üldjuhul pikaajaliste strateegiliste sihtide arutelude põhjal ja riigi eelarvestrateegia raames kooskõlas tulemusvaldkondade otsusega. Valdkonna arengukava muutmise või lõpetamise ettepaneku võib minister Vabariigi Valitsusele teha ka muul ajal, kui valdkonna arengukava eesmärgid on saavutatud või elluviimise käigus nähtub, et eesmärke ei ole võimalik soovitud viisil ja ulatuses saavutada. Samuti on võimalik algatada valdkonna arengukava pikendamine, kui olukord ei ole märgatavalt muutunud ja eesmärgid on endiselt kohased ning arengukava on vaja välisvahendite planeerimiseks ja rakendamiseks. Kui arengukava pikendatakse rohkem kui aasta võrra, siis tuleb arvestada ka lisanduva hindamisega, et tagada hindamistulemuste ajakohasus.

Valdkonna arengukava juhtkomisjon ja Riigikantselei esitavad valdkonna arengukava muutmise või lõpetamise ettepanekuga koos Vabariigi Valitsusele oma hinnangu vastava ettepaneku kohta. Riigikantselei esitab oma eraldi seisukoha ainult siis, kui see erineb juhtkomisjoni seisukohast. Hinnang toetub tulemusaruandlusele ja varasematele hindamistele, aga ka valdkondlikele eksperditeadmistele. Arengukava muutmise või lõpetamise ettepaneku vormistamisel ja valitsusele esitamisel lähtutakse arengukava eelnõu esitamise korra.

Juhtkomisjon soovib muuta → Vabariigi Valitsus arutab (üldjuhul RESi protsessis) muutmise vajadust → ministeerium valmistab koostöös partnerite ja juhtkomisjoniga ette muudetud arengukava eelnõu → minister esitab valminud eelnõu Vabariigi Valitsusele. Kui muudatused on mahukad ja ulatuslikud, järgitakse arengukava koostamise samme ja eelnõu läbib enne Vabariigi Valitsuses kinnitamist ka Riigikogu arutelu.